

ABŞERON YARIMADASINDA ATMOSFERİN ÇİRLƏNMƏSİ VƏ TEXNOSFERİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

İbrahimova S.İ., Cəfərova E.N.
Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti

Yarımada ərazisində atmosferin sənaye və istehsalat obyektlərinin təsiri-
rindən çirklənməsi və onların yeraltı suların çirklənməsində rolunu qiymətlən-
dirmək üçün xüsusi çöl və laboratoriya tədqiqatları aparılmışdır. Bununla yanaşı,
atmosferin çirklənməsinin yerüstü və yeraltı su hövzələrinə mənfi təsiri də təzkib
olunmazdır.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin məlumatına görə Respublikamızda
hər il atmosfərə 2-2,5 min ton zərərli maddələr atılır ki, bunların da böyük bir
hissəsi Bakı, Sumqayıt, Gəncə kimi iri şəhərlərin payına düşür. Bunların arasında
karbohidratlar, dioksidlər, benzopren, formaldehid, mis, kükürd, anhidriti, flüroin
və xlorin maddələri, ağır metallar, qurğuşun, qalay və s. vardır. Bakı atmosferində
olan formaldehidlərin miqdarı isə yol verilən standartlardan 2,5-3 dəfə yüksəkdir.

Məlum olduğu kimi Respublika sənayesinin 80%-dən artıq həcmi Bakı
şəhəri və Abşeron yarımadasında cəmləşir və başqa bölgələrlə müqayisədə bu
regionda atmosferin çirklənməsi özünü daha qabarıq şəkildə göstərir. Belə ki,
Sumqayıt şəhərinin kimya zavodlarının, Qaradağ sement zavodunun bu isti-
qamətdə «xidmətləri» xüsusi ilə qeyd edilməlidir. Abşeron yarımadasında şirin və
az mineralaşma dərəcəsinə malik yeraltı sular qeyri-bərabər şəkildə yayılmaqla
özlərini məhdud istismar ehtiyatları ilə (241,0 min m³/gün) səciyyələnilər və
onların istismar ehtiyatlarının da əsas qidalanma mənbələri atmosfer çöküntüləri
və kondensasiya sularıdır. Yarımadada atmosferin çirklənməsi bilavasitə yeraltı

suların qidalanma mənbəyinin və məkanının çirklənməsi kimi qiymətləndirilmə-
lidir. Bununla yanaşı, Bakı şəhəri və Abşeron yarımadasının digər yaşayış mən-
təqələrinin su təminatının bir hissəsi də ümumi məhsuldarlığı 12,0 m³/s olan
Ceyranbatan su anbarı suları hesabına ödənilir. Su anbarı və onu qidalandıran
Samur-Abşeron kanalı açıq su hövzələri olduqları üçün onlar atmosfer çö-
küntüləri və tozları ilə birbaşa əlaqəlidir.

Abşeron yarımadası Azərbaycan Respublikasında ən vacib xalq təsərrüfatı
regionudur. Burada Bakı, Sumqayıt və digər iri sənaye və yaşayış məntəqələri,
şanitar-müalicə kompleksləri yerləşir. Yarımadada neftçixarma, nefemalı, kimya,
maşınqayırma, yüngül, yeyinti sənayeləri geniş inkişaf edib. Kənd təsərrüfatında
bağçılıq, qoyunçuluq, maldarlıq intensiv inkişaf edir.

Texnosfer elementlərinin əsas və birləşdirici xüsusiyyətləri və onların
geoloji-hidrogeoloji mühitə təsiri, əsasən sudan istifadə ilə bağlıdır.

Yarımadanın təbii şəraiti onun ərazisində yeraltı və yerüstü su stansiyaları
əhalinin, kənd təsərrüfatının, sənayedə və digər yayılmış infrastrukturların lazım
olan miqdarı və keyfiyyəti ödəmir. Reallıq ondan ibarətdir ki, çatışmayan suyu
təmin etmək üçün kənardan 30 m³/s su yarımadaya daxil olur. Arid iqlimli və
sahəsi 2 min km² olan Abşeron yarımadası, onun mürəkkəb litoloji tərkibi və
olduqca çətinləşmiş geofiltrasiya xüsusiyyətlərinə malik əraziyə daxil olan sular
geoloji sistemə təsir göstərir.

Vəziyyətin ikinci əsas xüsusiyyəti yarımadanı qərbdən şərqə doğru 70 km
məsafədə kəsən və sərfi 5 m³/s olan Abşeron magistral kanalıdır. Kanal texniki
vəziyyətinə görə yeraltı suların daimi qidalanmasını təmin edir.

Yarımadanın texnosferini formalaşdıran üçüncü əsas faktor 150 km" olan
neft-mədən sənədləridir ki, bunların da ərazisində neft laylarına vurmaq üçün
çirkab suların toplandığı saysız-hesabsız arxlar, çökəkliklərin olmasıdır.

İntensiv şəhər sularının inkişafı, sənaye və mülkü obyektlərin tikilməsi üçün
ayrılan sahələrin intensiv mənimsənilməsi dördüncü əsas xüsusiyyətdir.

İri sənaye obyektlərinin məhdudlaşmış sahələrinin, suvarılan torpaqlarla,
zibilliyin töküldüyü sahələrlə yaxında olması, müxtəlif nəqliyyat arteriyalarının və
neft rezervuarlarının biri-birinə cevrilməsi olması texnosferin birinci əsas xüsu-
siyyətidir.